

služební v sled. významu jen nář.; Bš *sluha* ‚čeledín‘, pl. *sluhovja* St. Hrozenkov (stč. sg. zpodst. m., Jg i SSJČ *služebník*, SSJ *služobník*, pol. *služebnik*, hluž. *služabnik* – vše ‚sluha‘) —

Plurálová forma k *služebný*, to k psl. *služba < *služiti. Specifikací významu.

5 čeled' Ju 7 — čelátka Ju 2, 4, Ru 4 — chasa Ju 7, Ru 3 — služebníci Ru 5

6 SSA 1.83

Či

6 čeledín (631) — mapa s. 57

1 M čeled'ín (též 661, 706, 725, 731, 732, 739, 748)

pacholek

chasník

kočí

voráč

chlap 112, 116, 127

N kočí ‚vozka‘, koňák ‚milovník koní, pasák koní‘, skoták/pasák/volák ‚pasák dobytka‘, prostředák ‚mladší čeledín‘, pohunek/-únek ‚mladší či nejmladší čeledín‘, krmič

2 Zkoumala se nář. pojmenování pro zemědělského dělníka pracujícího dříve na statku za mzdu, stravu a byt, pro nějž ve spisovném jazyce existují označení *čeledín* a *pacholek*. Šlo zpravidla o dělníka ošetřujícího koně nebo pracujícího s nimi.

Shromážděné nář. výrazy se diferencují pouze lexikálně, a to jen v Čechách, kde byly často zapsány dva až tři názvy vedle sebe. Jde zpravidla o původně profesionálně specifikovaná, v době výzkumu však už zřejmě neodlišená označení.

Pojmenování specifikovaná profesně, případně věkově (*skoták*, *pasák*, *volák*, *krmič*, *prospěďák*, *pohunek*) nejsou na mapě zakreslena, stejně jako názvy víceznačné v případě, že byly zachyceny v některém užším významu (srov. 1 N). Někdy však nelze zcela jednoznačně rozhodnout, zda zapsané výrazy jsou či nejsou plně ekvivalentní. U substantiva *chasník* např. interferují významy ‚mladík‘, event. ‚hospodářův syn‘ a ‚sloužící čeledín‘, u subst. *oráč* zase významy ‚nižší čeledín‘ a ‚čeledín vůbec‘. Srovnatelnost zachycených výrazů také ztěžuje různá míra expresivity, která podléhá vývoji; např. dříve neutrální označení *pacholek* může dnes být někdy pejorativní, či dokonce může znamenat i nadávku (‚ničema, darebák‘). Mapována jsou tedy pouze ta pojmenování, která byla informátory uváděna jako ekvivalentní bez bližší charakteristiky.

3 Největší územní rozsah má slovo *pacholek*. Pokrývá celou Moravu a Slezsko, kde se vyskytuje zpravidla jako výraz jediný, a dále jzč. nář., sev. Jihlavsko, sev. a vých. okraj svč. nář. – v těchto oblastech však byl zapsán téměř vždy v dubletě s jinými názvy. Zbývající území, tj. stč. nář. a většina svč. nář., se vyznačuje různými, navzájem se prostupujícími ekvivalenty.

Další pojmenování – *čeledín* – se objevuje více či méně soustředěně především ve vých. polovině Čech s malými přesahy na Moravu.

Výraz *kočí* je doložen z většiny území stč. nář. a z jzč. nář. (bez Českobudějovicka a Jindřichohradecka), ze svč. nář. jen řídce.

Kompaktní území vymezené zhruba městy Praha, Mladá Boleslav, Nová Paka, Hradec Králové a Kolín pokrývá pojmenování *chasník*, jež bylo řidčeji zapsáno i jinde, zejména na záp. okraji Čech.

Mnohem menší rozsah mají regionalismy *oráč* (na širším Příbramsku a v sz. části stč. nář.) a *chlap* (na sv. okraji Čech).

Ve městech se tato položka nezkoumala.

4 **čeledín** stč., Jg, SSJČ, hluž. *čeladnik*, *čeladzin* zast. (vše ‚služebník‘) — Od *čeled'* (viz III-5 čeled').

chasník Jg, SSJČ — Od *chasa* (viz III-5 čeled').

chlap v sled. významu jen nář. (stč. ‚nešlechtic, poddaný sedlák, člověk prostý‘, Jg ‚poddaný‘, Kt též ‚sluha‘, SSJČ zast. ‚poddaný, nevolník‘, pol. *chłop* ‚drobný rolník, vesničan‘, luž. *chlop* zast. ‚služebný mladík‘) — Psl. *cholpъ. Specifikací,

kočí v sled. významu jen nář. (stč. též *kotěi* ‚vozka‘, Jg i SSJČ ‚vozka‘) — Přejato z maď. (z adj. *kocsi*, to podle vesnice *Kocs*, kde

bývala důležitá přepřahací stanice); rozšířením významu.

oráč v sled. významu jen nář. (Jg ‚pacholek, čeledín u sedláka neb i pána sloužící, a k orání ustanovený‘, SSJČ dříve ‚zaměstnanec na statku o stupeň níže než čeledín‘) — Od *orat*. Rozšířením významu.

pacholek stč., Jg *selský pacholek*, SSJČ, SSJ *paholok* (pol. *pacholek* ‚sluha‘, hluž. *pachol*, dluž. dem. *pacholk*, *pacholo* n. ‚chlapec, sluha‘ — Od *pachole ‚dítě‘ (sufix *-ek* s funkcí přechylovací k mask.).